

Over de vorm van het proces en enkele hoofdredenen waarom Willem van Nassau, Prins van Oranje, veroordeeld werd. Samengevat uit de stukken van zijn proces. (Algemeen Archief van Simancas - Staat - Bundel 538)

Bron: (Spaans origineel.)

Heel duidelijk blijkt uit de publieke opinie en uit de openbare getuigenverklaringen die ontvangen zijn van mannen met een uitstekende reputatie, dat Willem van Nassau, Prins van Oranje, de hoofdberoerder en aanstichter was van de samenspanning, samenzwering en opstand, die zich in deze gewesten heeft voorgedaan tegen de Koninklijke Majesteit en tegen de welvaart van het land. En daarom begrijpt iedereen gemakkelijk dat de genoemde Prins, in geweten overtuigd van zijn misdaden, naar Duitsland vluchtte kort vóór de komst van de Zeer Doorluchtige Hertog naar deze gebieden. Door de genoemde Zeer Doorluchtige Hertog, aan wie Zijne Majesteit speciaal het onderzoek naar deze zaken had opgedragen, werd na rijp beraad verordonneerd dat de genoemde Prins gesommeerd en gedaagd moest worden voor het gerecht, dat zijn goederen geïnventariseerd moesten worden en dat er beslag op moest worden gelegd totdat de rechtszaak gediend zou hebben en dit conform de aloude gewoonten en gebruiken van het gewest, in het bijzonder bij dergelijke delicten.

Buitendien had de genoemde Zeer Doorluchtige Hertog, vanwege de steden en vestingwerken die door de opstandelingen bezet en overgehaald konden worden om in opstand te komen, personen¹ uit verschillende Raden van de Nederlanden gekozen, die over de oorzaak van de opstand moesten oordelen, zowel Presidenten en Raadsheren als anderen van de [429] Raad van Z[ijne] M[ajesteit]. Zij allen waren zonder uitzondering van grote geleerdheid, oprechtheid en rijp in jaren en van het oordeel van hen maakte hij [Alva] gebruik bij het onderzoek van de hele zaak, zodat deze dagvaarding op de juiste wijze en volgens de wet opgesteld en vastgesteld werd, want hij werd niet zomaar opgeroepen om, zoals gebruikelijk, zijn eer te komen verdedigen, maar de hoofdpunten van de misdaden waarvan hij beschuldigd werd waren vervat in de oproep van de dagvaarding, opdat hij reeds van een en ander op de hoogte, zou kunnen komen om zich vrij te pleiten. En hem werd per edikt bevolen om voor het gerecht te verschijnen en dit werd door een omroeper bekend gemaakt, zowel in Brussel, waar het hof is van de Koningen en de Landvoogden, als in de laatste woon- en verblijfplaats die hij sinds zijn kindertijd in deze Heerlijkheden had. Het werd tevens bevestigd op de deuren van de kerken en op veel andere plaatsen, opdat hij zou komen om zich vrij te pleiten van de zaken waarvan hij beschuldigd werd en dit binnen een termijn van vijfenveertig dagen daaropvolgend, waarbinnen hij drie maal per omroeper moest worden opgeroepen met tussenpozen van vijftien dagen met de derde maal als definitieve en dat wanneer hij niet verscheen men tegen hem in absentie zou procederen zoals de zaak dat vereiste.

Al hetgeen strikt in acht genomen werd en toen de termijnen verstreken waren, en na nog veel andere dagen, en hij niet kwam opdagen en er ook niemand verscheen om zijn afwezigheid te verontschuldigen, maar hij veeleer probeerde om de jurisdictie van de Zeer Doorluchtige Hertog, die hem door de Koning gegeven was, belachelijk te maken, werd hij onherroepelijk als rebel aangemerkt en uit- en buiten gesloten van iedere verdediging. want het is heel zeker dat wat de genoemde Prins als leenman, maar meer nog als legeraanvoerder en ridder van het Gulden

¹ *In de marge staat: De rechtters waren geen vreemdelingen, maar eigen Heren..

Vlies, als stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, als lid van de Raad van State [430] goed of kwaad gedaan zou hebben, dat wat betreft de beoordeling en bestraffing daarvan viel onder de competentie van Z[ijne] M[ajesteit] en zijn Plaatsvervanger [Alva].

En hierna, alvorens tot een veroordeling te komen, werden de akten, de bewijsstukken en de getuigenverklaringen opnieuw doorgenomen en werden de misdaden onderzocht die men hem ten laste legde en waarvan men voornamelijk de hierna volgende bewezen achtte tegen hem.

1. Ten eerste.² Behalve de vele waardigheden³ die Z[ijne] Katholieke M[ajesteit] aan de Prins van Oranje verstrekt heeft, is het duidelijk dat hem in de Heerlijkheden van Z[ijne] M[ajesteit] nooit enige opvolging als rechtmatig erfgenaam toekwam, maar alleen door loutere genade en bevoorrechting door Keizer Karel V als Heer der Nederlanden en Graaf van Bourgondië. Des te meer moet men hem voor ondankbaar houden omdat, terwijl hij alles wat hij in de genoemde gewesten had aan Z[ijne] M[ajesteit] te danken heeft, hij zo schandelijk tekort geschoten is in plicht en trouw. **2.** Het is bewezen dat de genoemde Prins van Oranje met de Graven van Egmond en Hoorne sinds lang het vrije bestuur en de hoogste macht in deze gewesten wilde uitoefenen en daarom probeerden zij niet alleen de autoriteit van Z[ijne] K[oninklijke] M[ajesteit] terug te dringen, maar die geheel op te heffen teneinde langzaamaan deze heerlijkheden te ontheffen van de gehoorzaamheid die men Hem verschuldigd is om zelf als absolute Heren over te blijven. Dit zal bewezen worden zowel door getuigenverklaringen van velen, die er bericht van doen dit begrepen te hebben uit zijn dagelijkse gesprekken als nog meer door de samenzwering en de zaken die daarop volgden.

3. Eveneens verzochten de genoemde Prins en zijn medeplichtigen aldoor, teneinde gemakkelijker hun doel te bereiken, dat de Staten-Generaal bijeengeroepen zouden worden [431] om met hen te beraadslagen over het gehele bestuur van deze gewesten en daarom beweerde de genoemde Prins in het openbaar en bij iedere gelegenheid dat de Koning niets in deze gewesten kon beslissen noch tot stand brengen als daarover niet door de Staten-Generaal beslist was en deze zelfde kwestie besprak hij met de Zeer Doorluchtige Hertogin van Parma die toentertijd Landvoogdes van deze gewesten was, en met zulk een heftigheid en aandrang, dat hij haar wilde dwingen om dit te doen tot ontsteltenis en verwarring van de publieke zaak.

4. En de dienaren van de genoemde Staten won hij voor zich met allerlei gunsten, opdat hij door middel van hen in de vergaderingen van de genoemde Staten kon doen wat hem behaagde. Op deze manier gedragen zij zich als Koningen en laten zij de Koning zelf verstoken zijn van iedere autoriteit en macht, slechts getooid met de titel.

5. En aangezien de genoemde Prins en zijn medeplichtigen begrepen dat enkele belangrijke personen die het gezag van de Koning verdedigden, zijn aanspraken trachtten te beteugelen en niet tot zijn factie konden worden aangetrokken, sloten zij onder elkaar een schandelijk verbond waarbij zij zich verplichtten met een eed

²De punten van bewezen geachte beschuldigingen zijn hier om redactionele redenen genummerd. In de Spaanse tekst ontbreekt dit.

³ In de marge staat: De waardigheden die de Koning aan de Prins verstrekte.

op hun levens en bezittingen om hen [de koningsgetrouwen] buiten te werpen en zich van hen te ontdoen. Hiervoor spanden ze zich op alle mogelijke manieren in en niet alleen gedroegen zij zich in woord en daad op schandelijke en beledigende wijze ten opzichte van hen, maar ook bedreigden zij hen vele malen en belaagden hun leven.

6. En daar komt bij dat de genoemde Prins en zijn medeplichtigen probeerden door te voeren dat de raden die altijd aan de kant van de Vorst⁴ plegen te staan om te zorgen voor het rechte en goede bestuur van deze Staten en voor het bezit van de Vorst, afgeschaft en opgeheven zouden worden en naar eigen goeddunken poogden zij een andere Raad in te stellen, waarin [432] hij en zijn medeplichtigen het gehele bestuur naar eigen smaak konden uitoefenen.

7. Toen zij zagen dat noch de bijeenroeping van de Staten-Generaal noch de afschaffing van de Raden hun gelukke overeenkomstig hun wens en evenmin zo snel als zij dat wilden, sloegen zij een andere weg in en namen zij de religie te baat om te bereiken wat zij hadden beraamd. Zij begonnen aan het volk, dat altijd belust is op nieuwigheden, te vertellen dat dit naar eigen wil een levenswandel kon inrichten en zij waren het die ervoor zorgden dat onder het volk het gerucht verspreid werd dat de Koning een nieuwe Inquisitie wilde instellen waarmee hij van plan was om niet alleen aan zijn onderdanen hun bezit te ontnemen, maar ook om hen en hun vrouwen en kinderen tot slaven te maken, terwijl het zo is dat noch de genoemde Prins noch zijn medeplichtigen ooit uit brieven van de Koning hadden kunnen opmaken dat iets dergelijks bij Z[ijne] M[ajesteit] zou zijn opgekomen.

8. Ditzelfde voorwendsel gebruikte de genoemde Prins om de Vorsten van Duitsland tegen Z[ijne] M[ajesteit] op te zetten en om hen, als hij kon, van vrienden tot vijanden te maken, voornamelijk door hen enkele malen te willen overtuigen dat Z[ijne] M[ajesteit] een verbond met de Paus en met de Keizer en Allerchristelijkste Koning had gesloten om hen te vernietigen.

9. En door deze handelswijzen begonnen veel van de onderdanen zich [van de Koning] af te keren en langzaamaan de gehoorzaamheid, die men hem verschuldigd was, te laten schieten en tenslotte brak er opstand uit.

10. En om dezelfde reden verleidde de Prins zelf heimelijk vooral Graaf Lodewijk van Nassau, zijn broer, ertoe dat door hem die verfoeilijke samenzwering van enige edelen tot stand kwam, die zij het Compromis noemden, waardoor zij zich tegenover elkaar met hun leven en bezit verplichtten tegen het wettig gezag en de veiligheid van de staat te ageren en zij zwoeren elkaar bij te staan tegen de Koning, die [433] zij ervan beschuldigden een barbaar, een tiran en een onderdrukker van de vrijheid te zijn en tegen al degenen die zich zouden willen verzetten, ook al was dat vanwege de opstand.

11. Evenzo haalde de genoemde Prins vele edelen, die zeer trouw aan hun Koning en het Vaderland waren geweest, ertoe over om dat te ondertekenen wat zij het Compromis noemen, en hijzelf hielp hen [daarna] steeds met alle raad en gunst.

⁴ Met Príncipe dat als zodanig in de eerste plaats Vorst betekent is hier Philips II bedoeld. Willem van Oranje heet in dit document consequent 'el dicho príncipe', de genoemde Prins [van Oranje].

12. En wat deze samenzwering betreft staat allereerst vast dat deze met hen is besproken in Breda ten huize van de genoemde Prins, waar hij zijn medeplichtigen had bijeengeroepen en daarna in Hoogstraten en daar besloot men manschappen op de been te brengen van de kant van de gezworenen en werden er hoofdmannen over hen aangesteld en eveneens werd daar overeengekomen om aan de Hertogin van Parma enz. dat verzoek- en smeekschrift te overhandigen dat tot eerste oorzaak werd van alle beroering en opstand die daarna volgde. Ook bepaalde men om de gezworenen edelen aan te zeggen zich op een bepaalde dag, waarop dat smeekschrift overhandigd moest worden, in Brussel te verzamelen.

13. Het genoemde smeekschrift werd nagezien door de genoemde Prins en zijn medeplichtigen in zijn huis te Brussel één dag voordat men het zou overhandigen en vervolgens werd het aangeboden aan de Landvoogdes door ongeveer tweehonderd edelen, waarbij de genoemde Prins en zijn medeplichtigen aanwezig waren, toekeken en er niets tegen in brachten, hoewel zij van de Raad van State, Raadslieden van de Landvoogdes en ridders van het Gulden Vlies waren en terwijl zij heel goed wisten hoezeer dit tegen de wil van de Koning inging en tegen hetgeen zij Z[ijne] M[ajesteit] gezworen hadden en tegen zijn instructies. elke losbandigheid geopend was, omwentelingen uit te proberen en uit te denken door middel van schandelijke samenzweringen, [434] onruststokerijen, woelingen en opstand. Ook stroomden alle verbannen, vluchtelingen en opstandigen uit de aangrenzende gewesten toe en de kwalijke zaken die zij uitgebreed hadden, begonnen iedere dag meer en meer aan het licht te komen.

15. Bovendien gingen op dezelfde dag de genoemde Prins en zijn medeplichtigen naar het huis van de Graaf van Culemborg, waar de eed werd hernieuwd en waar de genoemde gezworenen gezamenlijk aten en hij dronk met hen en keurde hun uitspraken en daden goed. Bovendien ontving de Prins altijd heel vertrouwelijk in zijn huis en aan zijn tafel de genoemde gezworenen.

16. En het allerergst is dat hij hen hun vele malen tegen zijn eed in toevertrouwde wat in de Raad van State aan de orde was.

17. Ook betoonde de genoemde Prins heel duidelijk dat hij de genoemde samenzwering volledig goedkeurde en dat hij een medestander en beschermer daarvan was door de genoemde gezworenen samen te laten komen in St. Truiden, waar behalve de andere zaken die daar gedaan werden, alle oproerkraaiers en opstandigen die er in deze gewesten waren onder de bescherming van de gezworenen werden geplaatst en wederom besloten werd om geld en soldaten tegen Z[ijne] K[oninklijke] M[ajesteit] en tegen de rust van Zijn Koninkrijk⁵ bijeen te brengen. En zij vaardigden uit hun midden twaalf mannen af om ieder afzonderlijk in het gewest waartoe hij behoorde, de mensen aan te sporen om de gehoorzaamheid aan hun Vorst op te zeggen, waardoor de grondslagen werden gelegd voor alle kwade zaken die daarna volgden. De genoemde Prins zond een ridder van zijn huis naar de gezworenen die daar bijeen waren gekomen om in zijn naam mee te delen, [435] dat hij hen tegen iedereen onder zijn bescherming en hoede nam. Deze belofte bevestigde hij hierna aan de afgevaardigden van de gezworenen die van St. Truiden naar Duffel waren gestuurd, waarheen de Landvoogdes hem samen met de graaf van Egmond had ontboden om de zaak van de Koning te bespreken en om hen tot rede te brengen.

⁵ Wij (de tekstbezorgers) stellen 'Koninkrijk' voor door aldus een afkorting te ontcijferen die *Rex* lijkt te betekenen.

18. En hieruit volgde daarna dat zij onder deze bescherming bij elke gelegenheid gezamenlijk beroeringen en opstanden veroorzaakten door dit hele gewest, zowel in de dorpen als in de kleine en grote steden en in de meeste plaatsen verzamelden ze zich gewapend met hun trommels en vliegende vaandels, terwijl zij alles verbrandden, roofden, plunderden en vernietigden en zij brachten al het kwaad van de wereld toe aan de trouwe onderdanen van de Koning. Ook kwam de stad Valenciennes in opstand door de raad en de belofte van de genoemde Prins, die beloofd had hen niet in de steek te laten en dit lieten de burgers van Valenciennes duidelijk merken, want toen de Zeer Doorluchtige Hertogin van Parma hen enige afgevaardigden had gestuurd om met hen te onderhandelen om hun verzet op te geven, gaven zij ten antwoord dat zij de stad niet konden overgeven zonder voorafgaand overleg met de Prins van Oranje en de Graven van Egmond en Hoorne.

19. De genoemde Prins zette met raad en daad Brederode aan om in opstand te komen en door middel van hem deed hij alles onverholen wat hij nog niet had aangedurfd openlijk te doen. De genoemde Brederode, die met toestemming van de genoemde Prins tot aanvoerder van de opstandelingen was gemaakt, bracht openlijk manschappen op de been tegen de Koning in Antwerpen, waar hij [de Prins] stadhouders was en toen ook verbleef. Hij stuurde hen naar Vianen op schepen, voorzien van proviand, wapens en ander krijgstuig en dit tegen de wet van de Koning in die toentertijd opnieuw openbaar gemaakt was. [436] De genoemde Prins spoorde de genoemde Brederode aan en gaf hem toestemming om de genoemde stad Vianen te versterken, hetgeen door een uitdrukkelijke bepaling van de Zeer Doorluchtige Hertogin van Parma enz. verboden was en om hem nog sterker te maken stuurde hij hem vanuit Utrecht enige stukken geschut.

20. De genoemde Prins toonde wel heel duidelijk wat hij in de zin had door een van zijn ridders naar Walcheren⁶, een eiland van Zeeland, te sturen in dezelfde tijd dat de opstandelingen deze kust omsingelden om het eiland te bezetten. Hij gaf hem eveneens opdracht om de magistraat van Middelburg en de kapitein van het fort Zeeburg te overreden om het garnizoen niet toe te laten dat de Zeer Doorluchtige Hertogin van Parma zou sturen ter verdediging van het eiland. Hiervóór had hij echter nog iets anders gedaan. Hij had namelijk gewapende en ervaren soldaten gestuurd met Pieter Haak als aanvoerder en met de heer van Thoulouse⁷ om het genoemde eiland aan te vallen en te bezetten om de toegang voor Z[ijne] M[ajesteit] onmogelijk te maken en te verhinderen, indien hij daar naar toe zou komen.

21. Voor de soldij van de genoemde manschappen en opstandelingen, stond de Prins toe dat men in het openbaar geld bijeen bracht zowel in Antwerpen als in andere gebieden, hetgeen men deed door voor te wenden vrijheid van geweten, zoals zij dat noemen, van Hem [de Koning] te verkrijgen, waarbij zij het volk wijs maakten dat Z[ijne] M[ajesteit] die zou toestaan als men een zekere som gelds bijgedragen had. Zo bedrogen zij het volk, omdat al dat geld dat ingezameld werd, daarna onder al hun soldaten werd verdeeld.

⁶ Noot van de tekstbezorgers: "Misschien: Walcheren". In de Spaanse tekst staat 'Valrachia'.

⁷ Jan Marnix, broer van Philips Marnix, heer van St. Aldegonde.

22. De genoemde Prins, terwijl hij stadhouder van Holland en Utrecht was, liet niet alleen in beide gebieden oproerkraaiers, heiligschenners, brandstichters en opstandelingen toe, maar hij eigende zich ook wederrechtelijk het Koninklijk Gezag toe door nieuwe wetten te maken die strijdig [437] waren met de wetgeving van de Kroon en door pardon te verlenen voor misdaden waarop de doodstraf stond. Twee zaken die alleen aan de Hoogste Vorst zijn voorbehouden.

23. Evenzo, toen de genoemde Prins naar Antwerpen gezonden was om daar de beroeringen en woelingen tot bedaren te brengen, stond hij toe en keurde hij op eigen gezag goed, maar tegen de opdracht in die hij had, dat in de genoemde stad alle geloven zonder enig onderscheid behouden mochten blijven, om daardoor de stad in opstand te brengen en te laten bezetten door de opstandige ketters, hetgeen ook plaats gevonden zou hebben op de dag dat de stad naar de wapens greep. De gewapende ketters aan wie hij tegelijkertijd ook het grootste deel van de artillerie had gegeven, zouden bezit genomen hebben van de pleinen en de straten als niet enige trouwe onderdanen de wapens in de genoemde stad hadden opgenomen tegen de genoemde opstandige ketters. In deze tijd kwam hij met de genoemde ketters overeen, dat zij geen enkel garnizoen zouden toelaten dat Z[ijne] M[ajesteit] naar de genoemde stad zou sturen en hijzelf nam hen onder zijn bescherming. En toen enige compagnieën soldaten van de genoemde opstandelingen zich verzameld hadden in een dorp, genaamd Oosterweel, dichtbij Antwerpen, werden zij geholpen door de genoemde Prins met wapens en proviand en gewaarschuwd om vandaar te vertrekken om geen gevaar te lopen van de kant van de soldaten, die de Landvoogdes wel op hen af zou sturen.

24. Behalve dit probeerden de genoemde Prins en zijn medeplichtigen vele malen de Zeer Doorluchtige Hertogin van Parma zelf grote schrik aan te jagen, opdat zij of uit deze gewesten zou vertrekken of hun zou toestaan wat zij wilden, en zodat zij enige malen in aanwezigheid van velen met luide stem uitriep, dat zij door hen verraden was en ditzelfde verklaarde zij in brieven, geschreven aan Z[ijne] M[ajesteit], waarin [438] zij nog toevoegde dat alles wat zij ondernomen had voor de dienst van de Koning en de rust van deze gewesten, haar door dezelfden belet was en in zijn tegendeel was gekeerd.

25. Evenzo wilde de genoemde Prins niet de eed van trouw afleggen waarom de genoemde Hertogin hem gevraagd had in opdracht van de Koning.

26. Tenslotte blijkt, deels uit verklaringen van de genoemde Prins zelf, omdat hij dit in Grave alvorens naar Duitsland over te steken tegen Jan Casembroot, die met een andere naam Backerzeele genoemd wordt, gezegd had en deels uit de verklaring van de Graven van Egmond en Hoorne, dat de genoemde Prins zich in Dendermonde bij de bovengenoemden en de Graaf van Hoogstraten gevoegd had, die zijn advies overnamen om soldaten op de been te brengen en om de wapens op te nemen om de inkomst te verhinderen van de Kapitein-Generaal [Alva], die de Koning gezonden had. tevens blijkt dat de genoemde Prins aan Jan Casembroot had gezegd, dat vanaf de genoemde tijd tot februari 1567 er voor 8000 man ruitery betaald was.

27. Hier komt bij dat, behalve vele andere zaken die uitvoeriger in het procesdossier vervat zijn, dat in dezelfde tijd dat zijn zaak onderzocht werd en vele dagen voor de uitspraak van het vonnis, men patentbrieven vond, door

hemzelf ondertekend en verzegeld met zijn geheime zegel, waarin bevolen werd om manschappen op de been te brengen tegen de Zeer Doorluchtige Hertog, Plaatsvervanger van Z[ijne] M[ajesteit]⁸, hetgeen hij ook overvloedig betuigd heeft in andere brieven van hem, die hij tegelijkertijd met de Graaf van Hoogstraten, en door beiden ondertekend, naar de heer van Rassenghien stuurde en waarin hij onder andere bepaalt wat hij wil dat men moet doen met de gevangenen en de buit, indien de schanddaad, die hij vastbesloten was [439] te plegen naar zijn wens verliep, ofschoon de genoemde Prins het wilde laten voorkomen dat het was naar aanleiding van de soldaten die zij hadden geworven en onder het mom van straf voor de Graven van Egmond en Hoorne. Maar, op deze en vele andere zaken die valselijk verzonnen waren om de onderdanen van Z[ijne] K[oninklijke] M[ajesteit] hun gehoorzaamheid te laten opgeven, lijkt het niet noodzakelijk in te gaan, aangezien er niemand is die niet weet dat alvorens deze straf werd opgelegd, Graaf Lodewijk van Nassau, broer en plaatsvervanger van de genoemde Prins, op zijn bevel als vijand de grenzen van Groningen overschreed en slag leverde onder zijn geheven standaard waarbij de Graaf van AreMBERG, stadhouder des Konings over dit gewest en Adolf, broer van de genoemde Prins, sneuvelden.

Hier is slechts de vorm van het proces behandeld en enkele hoofdzaken, bijeengebracht uit de stukken daaruit, op grond waarvan de Prins met recht werd veroordeeld tot eeuwige verbanning uit alle gewesten en heerlijkheden van Z[ijne] M[ajesteit] op straffe des doods en op grond waarvan al zijn goederen aan de Koninklijke schatkist toegewezen werden.

Vertaling: Dr Gerrit Drost.

Met dank aan Prof. Dr. J. Lechner die zo vriendelijk was mijn vertaling na te zien.

⁸ In de marge staat: Wapens opgenomen tegen de Koning vóór de uitspraak van het vonnis.